

Haitalliset vieraslajit

Kaukasianjättiputki
(*Heracleum mantegazzianum*)

- Haitalliset vieraslajit ovat suuri ja nopeasti kasvava uhka Euroopan alkuperäiselle biologiselle monimuotoisuudelle.
- Kasvit ja eläimet, jotka löytävät tiensä uusiin, vieraisiin elinympäristöihin, voivat tukahduttaa alkuperäisen kasviston tai eläimistön ja vahingoittaa ympäristöä. Tällaisia organismeja kutsutaan haitallisiksi vieraslajeiksi.
- Niillä on myös yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia esimerkiksi ihmisten terveyteen, kalastukseen, maanviljelyyn ja ruuan tuotantoon.
- Kansainvälisen kaupan, matkailun ja tavarankuljetusten lisääntyminen on vauhdittanut niiden leviämistä.
- Euroopan unioni käyttää nykyään vuosittain vähintään 12 miljardia euroa haitallisten vieraslajien torjuntaan ja niiden aiheuttamien vahinkojen korjaamiseen.
- EU on hiljattain esittänyt ehdotuksia haitallisten vieraslajien torjuntaa koskevaksi Euroopan laajuiseksi strategiaksi.
- Varhainen havaitseminen on hyvin tärkeää: saapuvien lajien torjuminen on paljon helpompaa ja halvempaa, jos se tehdään ennen kuin lajit vakiintuvat osaksi uutta elinympäristöään.
- Taistelu voidaan voittaa vain lisäämällä kansalaisten tietoisuutta haitallisista vieraslajeista.

luonto

Fakta 1: Haitalliset vieraslajit uhkaavat Euroopan biologista monimuotoisuutta

Euroopan kasvisto ja eläimistö ovat kehittyneet miljoonien vuosien aikana. Vuoristot, meret ja joet ovat erottaneet kantoja toisistaan ja siten mahdollistaneet valtavan monimuotoisuuden kukoistamisen. Kasvavan kansainvälisen kaupan ja matkailun vuoksi nämä luonnolliset esteet ovat kuitenkin murtuneet maailmanlaajuisesti, ja lajit ovat päässeet suoraan yhteyteen keskenään.

«Haitalliset vieraslajit ovat suuri uhka biologiselle monimuotoisuudelle. Koska ne vakiintuvat ja leviävät nopeasti, yhden jäsenvaltion toimet saattavat olla turhia, jos naapurimaat eivät tee mitään tai toimivat koordinoimattomasti. Haitallisten vieraslajien leviäminen aiheuttaa EU-maille vakavia ekologisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia seurauksia ja edellyttää yhdenmukaisia toimia.»

Ympäristöasioista vastaava Euroopan komission jäsen Stavros Dimas

Tämä synnyttää kilpailua elintilasta ja arvokkaista ravinteista. Alkuperäiset lajit kykenevät puolustautumaan paikallisia tuholaisia ja tauteja vastaan, mutta niiden luontainen vastustuskyky vieraita organismeja vastaan on olematon tai hyvin pieni, ja ne saattavatkin tuhoutua kokonaan. Samoin eläimet tai hyönteiset, joiden leviämistä petoeläimet hillitsevät niiden omassa ympäristössä, voivat lisääntyä nopeasti ja kukistaa muut lajit uudessa ympäristössä, jossa tällaista estettä ei ole. Darwinin luonnonvalintateorian mukaan vahvimmat lajit saavuttavat valta-aseman satojen tai tuhansien vuosien kuluessa. Nykyihmisen liikkuvuus on kuitenkin häirinnyt tätä evoluutioprosessia tuomalla yhteen kilpailevia lajeja ennennäkemättömän nopealla ja keinotekoisella vauhdilla.

Haitalliset vieraslajit, joita kutsutaan myös vieraiksi lajeiksi tai haitallisiksi vierasperäisiksi lajeiksi, ovat erimuotoisia ja kokoisia. Monet Euroopan ulkopuolelta peräisin olevat lajit on tuotu tänne tarkoituksellisesti. Tällaisia lajeja ovat kestävämmät tai nopeampikasvuiset puut ja viljelykasvit, puutarhan koristekasvit tai lemmikkieläimet. Niistä ei välttämättä ole mitään haittaa ennen kuin ne karkaavat tai ne päästetään luontoon. Muut ei-toivotut vieraslajit ovat saapuneet vahingossa esimerkiksi lento- tai merikuljetuskontteihin piiloutuneina "salamatkustajina" tai alusten runkoon kiinnittyneinä äyriäisinä.

Fakta 2: Terveystemme on vaarassa

Haitalliset vieraslajit ovat myös uhka ihmisille. Aasian tiikerihyttynen (*Aedes albopictus*) saapui Eurooppaan käytettyjen autonrenkaiden kaupan myötä. Se kantaa vähintään 22 virusta, joista yksi on denguekuumevirus. Ilmastomuutos saattaa auttaa sitä siirtymään pohjoisemmaksi. Kaukasianjättiputken kaltaiset vieraskasvit aiheuttavat allergiaa, ihoärsytystä ja palovammoja. Vieraslajit on jopa yhdistetty influenssa- ja hi-viruksen kaltaisten virusten leviämiseen.

Fakta 3: Haitalliset vieraslajit tulevat kalliiksi

Vuonna 2008 haitallisten vieraslajien torjunnan ja niiden eri puolilla EU:ta aiheuttamien vahinkojen korjaamisen kustannukset olivat arviolta noin 9,6–12,7 miljardia euroa. Todelliset kustannukset ovat varmasti kuitenkin suuremmat, sillä monet maat ovat vasta aloittamasta kustannusten laskennan. Myös LIFE-ohjelman varoja käytetään järjestelyihin, joilla pyritään torjumaan haitallisia vieraslajeja. EU on sijoittanut vuoden 1992 jälkeen yli 38 miljoonaa euroa 180 hankkeeseen sekä Natura 2000 verkostoon kuuluvilla suojelualueilla että niiden ulkopuolella. Vertailun vuoksi Yhdysvallat arvioi käyttävänsä vuosittain noin 80 miljardia euroa vieraslajien torjuntaan.

Lajien kumulatiivinen määrä

Biologista monimuotoisuutta pahiten uhkaavien haitallisten vieraslajien levinneisyys koko Euroopan alueella. Lähde: EEA, 2007.

«Harlekiinileppäkerttu»
(*Harmonia axyridis*)

Espanjansiruetana (*Arion lusitanicus*)

Fakta 4: Haitallisten vieraslajien määrä Euroopassa kasvaa

DAISIE-kartoituksen mukaan Euroopassa on 10822 vierasperäistä laji. Ne eivät kaikki ole haitallisia, mutta on arvioitu, että 10–15 prosenttia niistä saattaa olla vaarallisia Euroopan biologiselle monimuotoisuudelle.

Euroopan ympäristökeskus on laatinut luettelon Euroopan ekosysteemejä pahiten uhkaavasta 163 haitallisesta vieraslajista. Vuodesta 1950 alkaen Eurooppaan on joka vuosi vakiintunut useampi kuin yksi laji, eikä vauhti näytä hidastuvan.

Suurin osa haitallisista vieraslajeista on peräisin Pohjois-Amerikasta ja Aasiasta. Huomattava osa on kuitenkin siirtynyt yhdestä Euroopan osasta toiseen. Euroopan yhtenäismarkkinat ja rajaton matkustaminen mahdollistavat tämän lajivirran.

Esimerkkejä on lukemattomia:

- Aasiasta peräisin oleva **harlekiinileppäkerttu** uhkaa hävittää Yhdistyneen kuningaskunnan alkuperäiset leppäkertut sekä perhosia ja muita hyönteisiä.
- „**Tappajaetana**“ on levinnyt Iberian niemimaalta eri puolille Eurooppaa. Torjuntatoimet eivät tehoa siihen, ja se syö heikompia etanalajeja.
- Alusten painolastivesissä kulkeutuvat **vaeltajasimpukat** pilaavat putkia ja vesistöjä.
- Aasiasta 1800-luvulla koristekasviksi tuotu **japanintatar** on nyttemmin valloittanut Ranskan maaseudun.
- **Nutria** ja **piisami** tuotiin aikoinaan Amerikasta turkkinsa vuoksi, ja nyt ne ovat levinneet Euroopan luontoon, jossa ne vaurioittavat kanavia ja tulvasuojelujärjestelmiä.

Fakta 5: EU on ryhtynyt toimiin

Vuonna 2006 hyväksytyssä biologista monimuotoisuutta koskevassa EU:n toimintasuunnitelmassa tuodaan esiin haitallisten vieraslajien ongelma, ja toimintasuunnitelman väliarvioinnissa todetaan, että EU:n laajuinen strategia tarvitaan pikaisesti. Joissakin Euroopan maissa on jo annettu asiaa koskevaa lainsäädäntöä ja hyväksyty ohjelmia, mutta osalla jäsenvaltioita ei ole kansallista lainsäädäntöä tai suunnitelmia. Hajanaiset toimet eivät ole tehokkaita. Aiemmin on puuttunut yhteinen lähestymistapa, ja siksi Euroopan komissio antoi vuonna 2008 tiedonannon Tavoitteena haitallisia vieraslajeja koskeva EU:n strategia.

Kansainvälisesti ollaan yhtä mieltä siitä, että ongelmaan on vastattava kolmella tasolla:

- **Ennaltaehkäisy** on halvin ja paras toimintamalli ja merkitsee tiukempaa rajavalvontaa sekä tiedonvaihtoa alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Osa ongelmista ratkeaisi panemalla täytäntöön painolastivesiä koskeva yleissopimus.
- Kun haitallinen vieraslaji on vakiintunut osaksi uutta elinympäristöään, **hävittäminen** on tehokkain toimenpide. Jotta laji voitaisiin hävittää mahdollisimman laajalta alueelta, tarvitaan keskitettyä koordinoitua ja rahoitusta.
- Jos haitallisen vieraslajin hävittäminen ei enää onnistu, on ryhdyttävä pitkän aikavälin toimiin lajin **leviämisen estämiseksi** ja torjumiseksi. Käytännössä ongelmia ratkaisevat ensisijaisesti paikallisviranomaiset, joita on siksi tuettava.

Varhais-varoitusta ja tiedotus-järjestelmät

DAISIE

Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe (DAISIE) on EU:n tutkimusvaroista tuettu hanke, jossa kartoitetaan tietoja biologisista invaasioista eri puolilla Eurooppaa. Sen verkkosivustolla on tiedot 10822 vieraslajista, jotka ovat tunkeutuneet Euroopan maaseudulle, vesistöihin ja meriympäristöihin.

Tietokantaa päivittää jatkuvasti 1 657 asiantuntijasta koostuva työryhmä.

DAISIE sisältää aakkosellisen luettelon 100 pahimmasta vieraslajista/tulokkaasta sekä yksityiskohtaiset kartat niiden esiintymisalueista.

<http://www.europe-aliens.org/>

ALARM

Assessing Large Scale Environmental Risks for Biodiversity with Tested Methods

(ALARM) hankkeessa on tutkittu, miten elinympäristöt taipuvat invaasion edessä.

Näin voidaan paremmin ennustaa, mitkä alueet ovat todennäköisesti vaarassa tulevaisuudessa.

Eräissä toisessa selvityksessä on nimetty kuusi pääasiallista väylää, joita pitkin vieraslajit useimmiten saapuvat:

vieraslaajat päästetään luontoon; ne karkaavat; ne kulkeutuvat uudelle alueelle vieraina organismeina tai

«salamatkustajina» taikka ne saapuvat jotakin käytävää (tiet, kanavat) käyttäen tai itsenäisesti (luonnollinen leviäminen).

ALARM: <http://www.alarmproject.net>

Fakta 6: Varhainen havaitseminen on ratkaisevan tärkeää

Vaikka kaikki vieraslajit eivät ole haitallisia, ennalta varautumisen periaatteen mukaisesti kaikki tulokkaat on tunnistettava, ja viranomaisten on oltava valmiit toimimaan nopeasti ja ratkaisemaan ongelmia. Varhainen havaitseminen ja nopeat toimet ovat kustannustehokkaimpia. Ne myös onnistuvat todennäköisemmin kuin toimet, jotka toteutetaan vasta sen jälkeen, kun laji on vakiintunut osaksi uutta elinympäristöään.

Tiedotus- ja tutkimushankkeet, kuten DAISIE, ALARM ja NOBANIS ovat tärkeä osa haitallisten vieraslajien varhaisen havaitsemisen järjestelmiä koskevaa kehitystyötä.

Fakta 7: Ihmiset on saatava mukaan

Tietoisuuden lisääminen haitallisista vieraslajeista on tärkeä osa niiden torjuntaa. Komissio järjesti jokin aika sitten julkisen kuulemisen, johon se sai 880 vastausta. Näistä kolme neljäsosaa tuli yksittäisiltä kansalaisilta.

Vastauksista käy ilmi, että EU:n laajuiset toimet saavat laajaa kannatusta. Noin 91 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että tällaisten organismien leviämisen estämiseksi on pikaisesti kehitettävä uusia toimenpiteitä. Yhdeksän kymmenestä toivoi EU:n laajuisen varhaisvaroitusjärjestelmän perustamista, ja 86 prosenttia katsoi, että jäsenvaltiolla olisi oltava lakisääteinen toimintavelvollisuus. Valtaosa vastaajista (90 %) piti tietoisuuden puutetta esteenä ja katsoi, että olisi tärkeää lisätä asian näkyvyyttä (77 %). EU hyödyntää näitä tuloksia politiikkansa kehittämisessä.

Fakta 8: On kokonaisvaltaisen strategian aika

Komissiossa laaditaan parhaillaan EU:n strategiaa, jossa otetaan huomioon komission ehdotuksiin saatu palaute ja jonka on määrä valmistua vuonna 2011. Vaihtoehtoja on useita nykytilan säilyttämisestä EU:n nykyisen lainsäädännön parempaan täytäntöönpanoon tai mukauttamiseen tai uuden, kokonaisvaltaisen lähestymistavan laatimiseen.

On myös ehdotettu Euroopan laajuisen varhaisvaroitus- ja tiedotusjärjestelmän perustamista, mikä olisi tärkeä edistysaskel.

EU:n toimilla voidaan ratkaisevalla tavalla vähentää haitallisten vieraslajien leviämistä. Saaret ylipäänsä, mutta erityisesti ne saaret, jotka muodostavat EU:n merentakaiset alueet, ovat biologisesti erittäin monimuotoisia. Saarten lajisto on kuitenkin myös erityisen haavoittuvaa. Sadan viime vuoden kuluessa haitalliset vieraslajit ovat aiheuttaneet valtavia paineita saarten biologiseen monimuotoisuuteen, joka on kehittynyt enimmäkseen ilman kilpailua. Viimeisen 400 vuoden aikana kirjatusta 724:stä sukupuuttoon kuolleesta eläinlajista noin puolet oli saaristolajeja. Viime vuosina merentakaisiin alueisiin ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota, mutta vuonna 2008 Ranska käynnisti puheenjohtajakaudellaan kansainvälisen hankkeen tämän seikan korjaamiseksi. Näillä alueilla voidaan saada aikaan merkittäviä tuloksia verrattain vähäisillä investoinneilla.

Fakta 9: Haitalliset vieraslajit ovat kansainvälinen ongelma

Biologista monimuotoisuutta koskevan Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen (CBD) osapuolet sopivat vuonna 2002 kokonaisvaltaisesta, maailmanlaajuisesta lähestymistavasta haitallisten vieraslajien muodostaman ongelman ratkaisemiseksi. Ne kehittivät hallituskia lisäämään tietoisuutta ja yhteisöjen osallistumista sekä tekemään yhteistyötä naapurimaiden kanssa. Haitallisten vieraslajien kansainvälisen leviämisen estäminen ja invaasioiden vastaisten nopeiden ja tehokkaiden toimien koordinointi edellyttää hallitusten, elinkeinoalojen, kansalaisjärjestöjen, kansainvälisten sopimusorganisaatioiden ja suuren yleisön yhteistyötä.

YK on valinnut haitalliset vieraslajit 22. toukokuuta 2009 vietettävän kansainvälisen luonnon monimuotoisuuden päivän aiheeksi.

Julkaisutoimisto

© Euroopan unioni, 2010
Tekstin jäljentäminen on sallittua,
kunhan lähde mainitaan.

Vaeltajasimpukoita
(*Dreissena polymorpha*)

NOBANIS

The North European and Baltic Network on Invasive Alien Species (NOBANIS) on alueellinen portaali, josta saa tietoa Pohjois- ja Keski-Euroopan vieraslajeista. Siinä on mukana 18 maata sekä EU:sta että sen ulkopuolelta, ja sillä on yhteydet haitallisia vieraslajeja koskeviin alueellisiin ja maailmanlaajuisiin verkostoihin ja hankkeisiin.

<http://www.nobanis.org/>

Lisätietoja:

EU:n www-sivut:

http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm

EU:n toimintamahdollisuudet:

http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/2006_06_ias_scope_options.pdf

Euroopan ympäristökeskuksen «Ympäristösignaalit»:

<http://www.eea.europa.eu/pressroom/newsreleases/killer-slugs-and-other-aliens>

Video:

<http://www.tvlink.org/viewer.cfm?vidID=307>

Maailmanlaajuinen haitallisten vieraslajien tietokanta Global Invasive Species database:
<http://www.issg.org/database/welcome/>